

KİTAP İNCELEMESİ:

Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar

Derleyenler

N. Aslı Şirin Öner

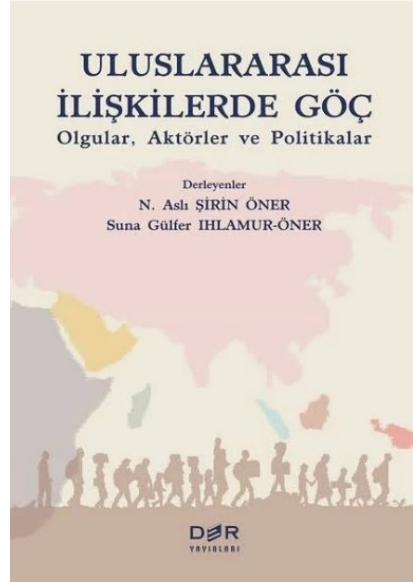
Suna Gülfer Ihlamur-Öner

Der Yayınları, İstanbul, 2018

Dil: Türkçe

342 sayfa

ISBN: 9789753535373

Küreselleşmenin olumlu etkileriyle beraber seyahat imkânlarının kolaylaşması, çeşitli değişim programlarının yaygınlaşmasıyla öğrencilerin kıtalararası farklı eğitim kurumlarında eğitim görmesi ve daha sayılabilecek birçok olumlu gelişmelerin yanında, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan savaşlar, sosyal ya da ekonomik krizler insan hareketliliğinde artışa neden olmaktadır. “Göç” olgusu olarak kavramsallaştırabileceğimiz bu hareketlilik sosyoloji, coğrafya, tarih, iktisat gibi çeşitli sosyal bilimler alanlarında yoğun olarak çalışılmasına rağmen Uluslararası İlişkiler alanında nispeten daha az çalışılmıştır. Bu noktada, editörlüğünü N. Aslı Şirin Öner ve Suna Gülfer Ihlamur Öner’in yaptığı ve DER yayınları tarafından 2018 yılında yayınlanan *Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar* kitabı uluslararası göç konusunda Türkçe yazında yer alan akademik çalışmalara katkı sağlamaktadır.

Derleyenlerin ifadesi ile bu çalışma, Uluslararası İlişkiler ve göç çalışmalarının kesişimleri noktasından hareket ederek uluslararası göçün küresel siyasetteki önemini ön plana çıkarmayı hedeflemektedir.

Giriş ve sonuç bölümleri hariç kitap, on üç makaleden oluşmaktadır. Kitabı derleyenlerin birlikte kaleme aldıkları *Giriş: Uluslararası İlişkiler Disiplininde Göçün Yeri* başlıklı kısım, göç olgusunun Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer edinmesinin uzun bir zaman aldığı vurgusu ile başlamaktadır. Bu

durumun sebebini sorgulayan yazarlar, cevap olarak birincil derece öneme haiz siyaset ve ikincil derece öneme haiz siyaset ayırımını vermektedirler. Göç, Soğuk Savaş'ın baskın realist paradigması içerisinde ulusal güvenliği ve dış politikayı etkileyen (birincil derece öneme haiz siyaset) konular arasında görülmemiş ve ikincil öneme haiz konular arasında yer almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni dünya düzeninde daha evvel önem arz edilmeyen konular çalışılmaya başlanmış ve göç konusu da bu konular arasında kendine yer edinmeye başlamıştır. Ancak, yazarların da belirttiği gibi, göç olgusu asıl olarak 11 Eylül saldırılarından sonra Uluslararası İlişkiler alanında birincil derece öneme haiz politika alanı olarak ulusal güvenlik bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Yazarların uluslararası ilişkiler ve göç çalışmaları literatürünü taramalarıyla vardıkları sonuç, göç çalışmalarının Uluslararası İlişkiler yazınında baskın güvenlik paradigmasının yanısıra sınır kontrolleri, mülteciler ve sığınmacılar, kalkınma ve çevre konuları ile diaspora siyaseti çerçevesinde ele alındığı yönündedir. Bu noktadan hareket ile kitabın içerisinde yer alan diğer makaleler bu temalar ile uluslararası göç ilişkisinin detaylı olarak incelenmesi üzerine kurulmuştur.

Kitabın ilk bölümü, derleyenlerinden biri olan Suna Gülfer İhlamur-Öner tarafından *Yöntemsel Milliyetçilik Bağlamında İnsan Hareketliliği ve Uluslararası İlişkiler* başlığı ile kaleme alınmıştır. İhlamur-Öner bu bölümde, ulus-devletin uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul edildiği, göçmenlerin ulus-devlete, hâkim düzene, ulusal kimliğe tehdit olarak olarak inşa edildiği ve ötekileştirildiği yöntemsel milliyetçi bakış açısının hâkim olduğu bir Uluslararası İlişkiler disiplinde, göç gibi sınır aşan olguların sadece devletlerarası hareketliliğe indirgenerek açıklanmasının göç olgusunu açıklamakta son derece yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Yazarın derin literatür taramasıyla vardığı netice, yöntemsel milliyetçi bakış açısının ulus vurgusunu yeniden üretmekten öteye gidemediği yönündedir. Yazar, bu durumda uluslararası göç yerine “küresel insan hareketliliği” gibi kavramsallaştırmaların kullanılmasını, göçün küresel, ulus-ötesi ve yerel süreçlerle etkileşimlerine odaklanıldığı “küresel güç perspektifi” yaklaşımlarının benimsenmesinin bu sorunları aşmak için alternatif yöntemler olabileceğini söylemektedir.

Uluslararası göçü egemenlik, sınır ve güvenlik bağlamı dışında değerlendirmek pek mümkün değildir. Bu noktada, Ela Gökalp Aras, uluslararası göç konusunu egemenlik, sınır ve güvenlik kavramları ile ilişkisi ekseninde değerlendirdiği *Yeniden Müzakere Edilen Egemenlik ve Sınırlar Bağlamında Uluslararası Göç ve Güvenliğe Avrupa Birliği Penceresinden Eleştirel Bir Bakış* başlıklı çalışmasında, kavramların değişim sürecini Avrupa Birliği özelinde değerlendirmiştir. Yazar, Uluslararası İlişkiler disiplinde yerleşik olduğu düşünülen egemenlik, sınır ve güvenlik kavramlarının

uluslararası göç olgusu kapsamında yeniden ele alınarak kavramsallaştırılması gerekliliğinin altını çizmektedir.

Uluslararası göç yazınında önemli olan bir diğer husus ise küreselleşme olgusudur. Teknolojik gelişmeler, üretim ve bilgide artış v.b birçok etmen insan hareketliliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Küreselleşme ile uluslararası göç arasındaki bağlantıyı *Dünya Küreselleştikçe Hareketleniyor, Hareketlendikçe Kısıtlanıyoruz* başlıklı çalışmada irdeleyen H. Deniz Genç, küreselleşen dünyada düzensiz göçün nasıl uluslararası göç hareketlerinden biri haline geldiğini okuyucuya sunmaktadır. Genç, bu durumun temel sebebinin, bir yandan küreselleşme ile insan hareketliliğinin artmasına rağmen diğer taraftan devletlerin göç hareketlerini engellemeye yönelik kısıtlayıcı politikalar uygulaması olduğunu söylerken, düzensiz göç konusunu ve düzensiz göç ile mücadelede uluslararası işbirliği süreçlerini de detaylı olarak okuyucuya sunmaktadır.

Göçü önlemeye yönelik politikalar, refah düzeyi gelişmiş, göçmenler için cazibe merkezi haline gelmiş özellikle Batı Avrupa ülkeleri tarafından uygulanmaktadır. Narin Tezcan *Avrupa'da Göçün Etkisiyle Şekillenen Vatandaşlık Kanunları* başlıklı çalışmada, göç olgusunun, Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan vatandaşlık yasaları üzerindeki etkisini incelemektedir. Göç ve vatandaşlık konusuna hukuk perspektifinden yaklaşan Tezcan, uluslararası hukukun bu konuda devletler üzerinde ne ölçüde etkili olabildiğini de tartışmaya açmaktadır.

Göç ve vatandaşlık arasındaki ilişkinin incelendiği diğer bir çalışma Çağlar Özbek tarafından *Yabancıdan Yerliye, Turistten Yurttaş: "Yeni Göçmenlerin" in Ulus-Ötesi Yurttaşlığı* başlığı altında yapılmıştır. Diğer çalışmadan farklı olarak Özbek, dünyada 1970 sonrası, Türkiye'de ise 2000'li yıllar için göç yazınında ortaya çıkan emekli göçü, iklim göçü ve yaşam biçimi göçü gibi "yeni" göç akımları çerçevesinde göç ve vatandaşlık bağını sosyolojik açıdan incelemektedir. Özbek, çalışmada bu yeni göç türleri kapsamındaki göçmenlerin ikamet ettikleri ülkelerde kimliklerini nasıl inşa ettiklerini, aidiyetlerini nasıl kurduklarını analiz etmektedir.

Uluslararası göç alanında en çok tartışılan konulardan birisi de göçmenlerin yaşadıkları toplumlara uyum konusudur. Kavramsal olarak "uyum" konusu üzerine tek bir tanımlama yapmak mümkün değildir. Farklı sosyal bilimler disiplinlerinin farklı kavramsallaştırmalar yaptığı uyum konusu bu kitap içerisinde iki çalışma ile ele alınmıştır. Bunlardan ilki Neriman Hocoğlu Bahadır, ikincisi ise Ayşegül Balta Özgen tarafından kaleme alınmıştır. Her ne kadar uyum konusunun bileşenleri farklılıklar içermekte ise de "dil" konusu uyumdaki temel bileşenlerden biri olarak kabul edilir. *Avrupa Birliği Entegrasyon Politikalarında Dil Boyutu* başlıklı çalışmada Avrupa Birliği

uyum politikaları içerisinde dilin rolünü anlamaya yönelik bir analiz gerçekleştiren Hoccoğlu Bahadır, ev sahibi ülkenin dilini öğrenmenin yanısıra ana dile saygının da sağlanmasının uyum sürecinde son derece önemli olduğu sonucuna varmıştır.

Uyum konusundaki diğer bir çalışmanın sahibi Ayşegül Balta Özgen *Politika Entegrasyonu Nasıl Şekillendiriyor? İstanbul'daki Suriyeli Mülteciler Örneği* başlıklı çalışmada göçmenlerin uyumu konusuna insan hakları perspektifinden yaklaşmakta ve uyum konusunu Türkiye'nin iltica ve uyum politikalarının Suriyeli mültecilerin uyumunu nasıl etkilediğini vaka analizi üzerinden incelemektedir. Balta Özgen'in nitel yöntem kullanarak yürüttüğü çalışmasından elde ettiği bulgular, Türkiye'deki mültecilerin hala hukuki statüden yoksun olduğu (geçici olarak görüldüğü) ve buna bağlı olarak sosyal haklara erişimlerinin son derece kısıtlı olduğu yönündedir. Balta Özgen, bu olumsuzluklara rağmen Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye kültürel ve dini yakınlık duymaları sayesinde bir aidiyet geliştirdiklerinin görülmesi çalışmanın diğer dikkat çeken bulguları arasındadır.

Uluslararası göç alanında son dönemlerde dikkat çeken bir konu da göçmen karşıtlığı ve artan sağ politikalarıdır. Pınar Sayan *Avrupa'da Sağ Politikalar ve Göçmen Karşıtlığı* başlıklı göçmen karşıtlığını ele aldığı çalışmada radikal sağ partilerin göçmen karşıtı söylemlerinin hem AB içi dolaşımında hem de AB'ye gelme çabası içerisinde olan göçmenleri nasıl etkilediğini analiz etmektedir. AB içi dolaşım konusunda Brexit ve Romanların sınır dışı edilişi konularını irdeleyen Sayan, iki örnekte de AB vatandaşlarının göçmen karşıtlığı nedeni ile hareketliliklerinin kısıtlandığını, hatta sınır dışı edilme politikalarına maruz kaldıklarını vurgulamaktadır. AB'ye dışarıdan gelen mülteciler konusunda ise üye ülkelerin sınırlarına tel çekmek ya da duvar örmek, sınırlarda yakalananlara şiddet uygulamak gibi son derece sert politikalar uygulamalarının göçmen karşıtlığının bir sonucu olduğunu belirtmektedir.

Suna Gülfer İhlamur-Öner *Zorunlu Göç Çalışmalarında Kavramsal Tartışmalar ve Disiplinler Arası Diyalog* başlıklı çalışmada, mülteci kavramının ortaya çıkışından itibaren zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte mülteci çalışmalarının nasıl zorunlu göç çalışmalarına evrildiğini tarihsel perspektif ile ele almaktadır. Çalışmasında zorunlu göç konusunun farklı disiplinler tarafından geniş bir yelpaze içerisinde çalışılmasının zorunlu göç ile ilgili kavramsal tartışmaların da geniş bir alana yayılmasına neden olduğunu ileri sürmekte ve disiplinler arası diyalog geliştirilerek zorunlu göç kavramlarının çalışılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Temel Kavramlar Işığında Mülteci Hukukunun Gelişimi başlıklı çalışmada H. Selin Pürselim Arning, mülteci hareketlerine paralel olarak gelişen mülteci hukukunu incelediği çalışmada mülteci hukukunun temelini

sığınma hakkı olduğunu ileri sürmektedir. Birçok nedeni olsa da genellikle savaşıların ortaya çıkardığı bir durum olan mülteci meselesinin hukuki boyutunun oluşturulmasının uzun zaman aldığını belirten Pürselim Arning, günümüzdeki mülteci hukuku düzenlenmelerinin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin ve 1967 tarihli Ek Protokolünün temeli dâhilinde yapıldığı ancak bu düzenlemelerin özellikle ülkesinde yerinden edilmiş kişiler konusundaki sorunları çözmede hala yetersiz kaldığının altını çizmektedir. Bu kişilerin mülteci olarak değerlendirilemeyeceğinin ve bunu tartışmak yerine bu alanda, uluslararası işbirliğini güçlendirmenin bir çözüm olabileceğini vurgulamaktadır.

Uluslararası mülteci hukuku konusundaki diğer bir çalışma *Uluslararası Aktörler ve Göç Süreçleri: Bir Vaka Çalışması Olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği* başlıklı Metin Çorabatır'ın çalışmasıdır. Çorabatır, 1995-2013 yılları arasında bir BMMYK çalışması olarak kendi deneyimlerini de paylaştığı çalışmada BMMYK'nın uluslararası mülteci hukukunun gelişimindeki etkisini ve bu hukukun devletler tarafından kabul görüp içselleştirilerek uygulanmasında BMMYK'nın rolünü inşacı yaklaşım ile incelemiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasında BMMYK'nın Türkiye Ofisi'nin gerçek bir öğretici aktör olarak rol aldığını belirten Çorabatır, Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı kaldırmamasının ve BMMYK'nın bu konuda yeterince etkin davranmamasının Suriyeli mültecilerin uyum sürecinin kalıcılığının önünde engel teşkil ettiğini vurgulamaktadır.

Çiğdem Hajipouran Benam, dış politika ve uluslararası göç arasındaki ilişkiyi temel alan *Değişen Arap Coğrafyası, Türk Dış Politikası ve Zorunlu Göç* başlıklı çalışmada Arap ayaklanmaları ekseninde Türk dış politikasını ve bu konunun önemli sonuçlarından biri olan mülteci meselesini incelemektedir. Suriyeli mültecilerin sayısının artmasının dış politikanın girdilerinden olan demografik yapıdaki etkiyi değiştireceğini ve bunun Türkiye için hem tehdit hem de fırsat oluşturabileceğini belirten H. Benam, Türkiye'nin ancak nitelikli göçmenleri sistemine dâhil edebildiği sürece dış politikada başarı sağlayabileceğini belirtmektedir.

İbrahim Mazlum, *Kalkınma ve Çevre Sorunları Bağlamında Göç* başlıklı makalesinde kalkınma sürecinde ortaya çıkan çevre sorunlarının göç dinamiklerini nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Göç ve çevre politikaları literatürünü inceleyen yazar, göç çalışmalarında çevresel faktörlerin göçlere sebep olduğunun gözardı edildiğini, çevre çalışmalarında ise çevresel bozulma nedeni ile göç hareketlerinin ortaya çıktığının pek dikkate alınmadığını saptamıştır.

Sonuç: Küresel Yönetişimin Evrimi ve Uluslararası Göç başlıklı bölüm derleyenlerden biri olan N. Aslı Şirin Öner tarafından kaleme alınmıştır. Bu

bölümde Şirin Öner, göç alanında oluşturulmaya çalışılan küresel yönetim konusunu ele almaktadır. Kavramsal olarak yönetim kavramına değinen yazar, uluslararası göçün küresel yönetim konularından biri haline gelmesini incelemektedir. 2000'lerdeki gelişmeler ekseninde göç konusundaki küresel yönetim çabalarını değerlendirmektedir. Bugün gelinen noktada göç yönetimi teriminin göç gibi çoklu bir olguyu yönetmede yetersiz kaldığını belirtmektedir. Onun yerine, ulus devletin ötesinde hükümetler-arası ve hükümet-dışı örgütleri de kapsayan devlet dışı aktörlerin de parçası olduğu bir "göç yönetimi" teriminin kullanılmasının önemine ve gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Kitabın en önemli katkılarından biri okuyucuya uluslararası göç literatürünün yanısıra giriş bölümünde belirtilen temalara ilişkin literatürü de ciddi ölçüde sunuyor olmasıdır. Bu bakımdan çalışmanın ciddi bir referans kitap olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Ayrıca çalışmanın temellerini oluşturan temaların gelişiminin her bir bölüm içerisinde tarihsel perspektifte okuyucuya sunulması, günümüzde yaşanan uluslararası göç sorunlarının daha iyi analiz edebilmesine olanak sağlamaktadır. Diğer taraftan, derleme kitaplar genellikle ortak bir teorik ya da kavramsal çerçeveye sahip olmaması ve bölümlerin birbirleri ile uyum içerisinde olmadığı konusunda eleştiri almaktadırlar. Derleme bir çalışma olan *Uluslararası İlişkilerde Göç* kitabında da ortak bir teorik çerçeve bulunmamasına rağmen, her bölümde uluslararası göç olgusunun farklı temalar ekseninde analiz edilmesi kitaba bir bütünlük kazandırmaktadır. Ancak, okuyucuya kitabın akışını daha anlaşılır kılmak için bölümler ana başlıklar altında sınıflandırılarak sunulabilirdi. Kitap metodolojik açıdan değerlendirildiğinde ise kitabın çeşitliliğe sahip olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak veriler ikincil kaynaklara dayalı olsa da alan araştırması sonucu elde edilen verilerin olduğu bölümlerin de yer alması çalışmanın metodolojik çeşitliliğine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak bu derleme çalışma, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde uzun seneler gözardı edilmiş ya da gereken önemi görememiş olan "göç" olgusunu geniş bir akademik perspektif içerisinde okuyucuya sunmaktadır. Göç alanındaki çalışmaların genellikle sosyoloji disiplini içerisinde yer alan akademisyenlerce yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın özellikle Türkçe Uluslararası İlişkiler yazınında göç alanındaki büyük bir eksikliği doldurduğu da söylenebilir. Bu kitap, Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde göç çalışmalarına ilgi duyan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri için referans kaynaklardan biri olma niteliği taşımaktadır.

Ebru DALĞAKIRAN*

* Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-posta: ebru.dalgakiran@marmara.edu.tr.